

Základy římské archeologie

Římské umění od počátků do konce republiky

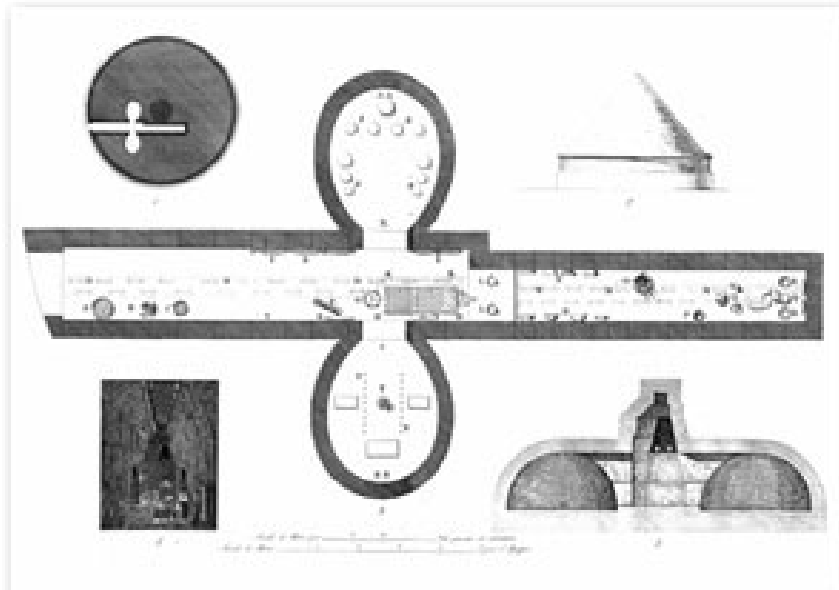
Přednáška 6

Vrcholná římska republika, grécki umelci v Ríme

Mgr. Ing. Monika Koróniová

č. projektu: [MUNI/FR/1080/2018](https://www.muni.cz/projekt/1080/2018)

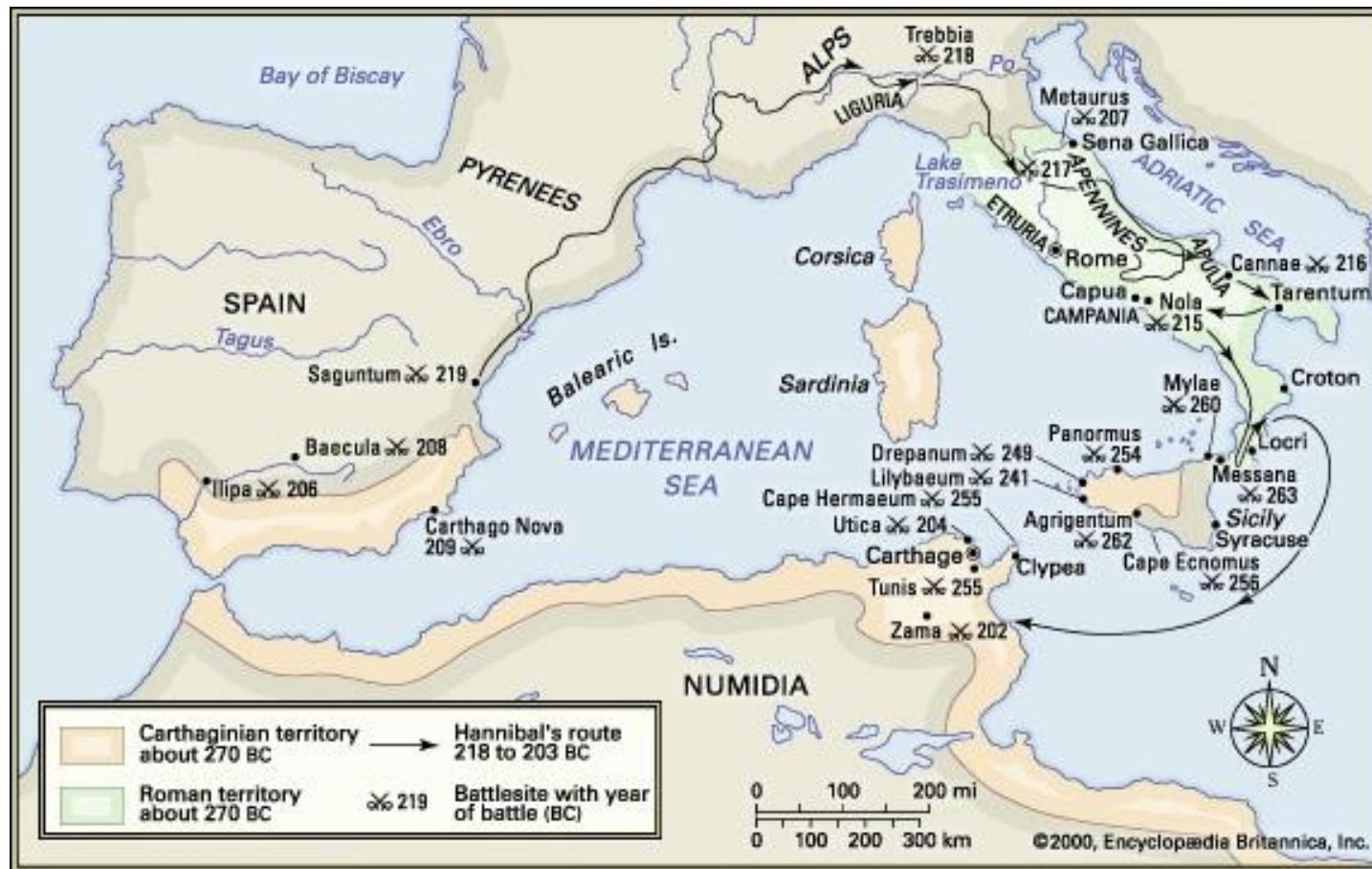
Opakovanie:

Vrcholná rímska republika (264 – 133 BC)

1. Púnska vojna (264 – 241 BC)

- Rím a Kartágo
- Prvá fáza – obsadenie Acragasu (Agrigenta)
- Druhá fáza – námorné bitky, 256 BC Heraclea – porážka Kartága
- 241 BC – Kartágo definitívne opustilo Sicíliu
  - Sicília prvá zámorská kolónia Ríma

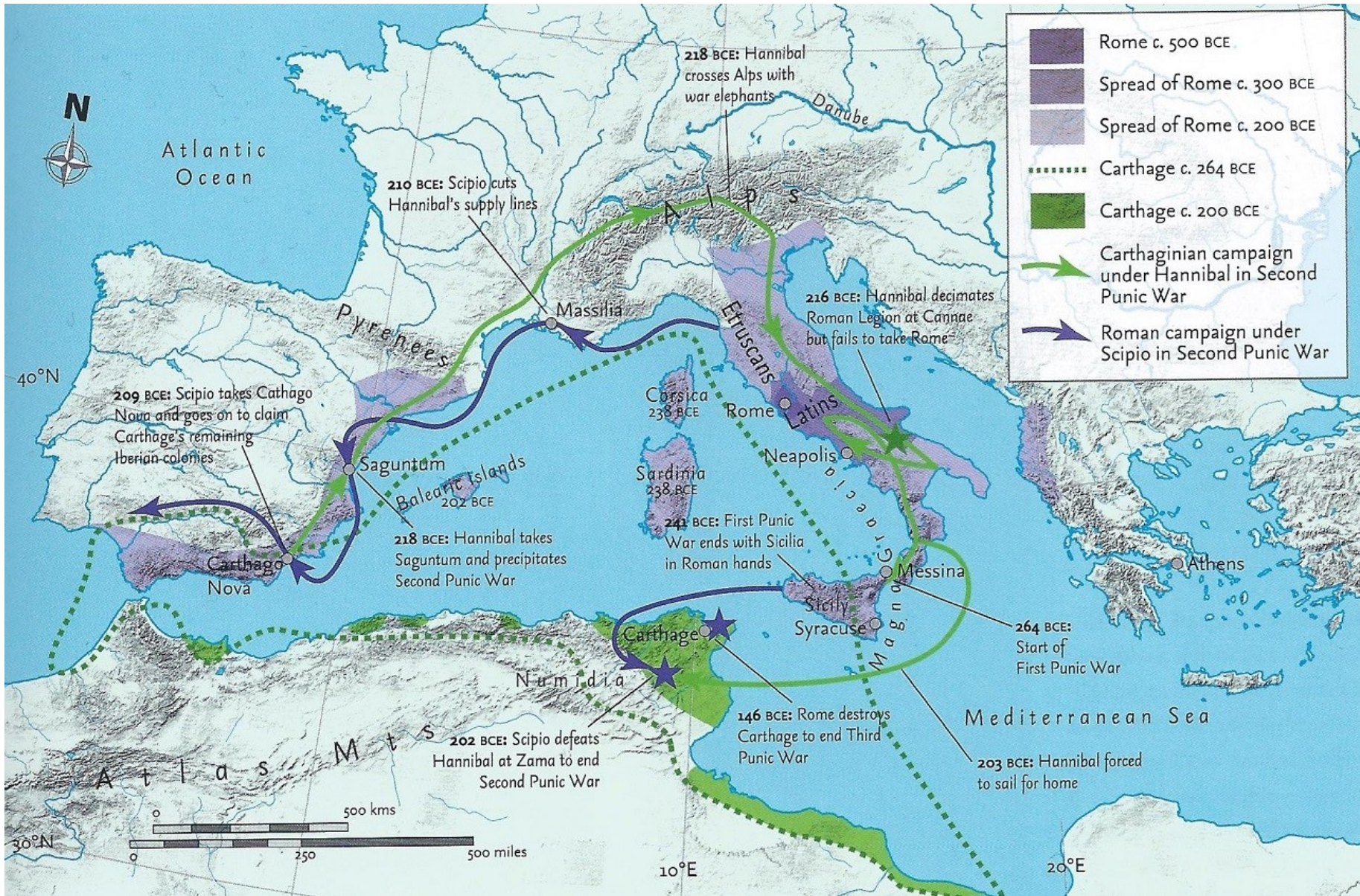

Expanzia Kartága do Španielska

- Ťažba prírodných zdrojov a výroba v Afrike, problém s transportom do Európy – kolonizovanie Španielska
- Využívanie prírodných zdrojov Španielska
- 226 BC – Rím a Kartágo – dohoda, rieka Ebro – hranica
- 221 BC – Hannibal – veliteľ armády, v Španielsku
  - Rimania bojovali s pirátmi v Ilýrii (pomohlo to gréckym obchodníkom)

2. Púnska vojna (218 – 201 BC)

- Hannibal prekročil Alpy, dostal sa až do Kampánie, porušil rovnováhu síl
- Hasdrubal (brat Hannibala) – ochrana kolónií Kartága, nakoniec porazený
- Rím: 210 BC – obsadenie Syrakúz
  - Zároveň Filip V. Macedónsky – aliancia s Hanibalom, 1. Macedónska vojna, Rím vyhral
  - Scipio Africanus – porážka Kartága v Afrike
  - 202 BC – bitka pri Zame, Hannibal porazený

Vojna proti Macedónsku a Sýrii

Macedónsko

- 205 BC – mier s Macedónskom
  - Filip V. – rozširovanie územia na úkor gréckych miest
- 197 BC – Cynoscephalae (Thesália) – Filip V. porazený
- 3. Macedónska vojna
  - 171 BC – pokus o zavraždenie Eumena (pergamonský kráľ)
  - 168 BC – Aeimilus Paulus – porážka Persca (syn Filipa V.)
- 4. Macedónska vojna
  - 149 BC – Andriscus (údajne syn Pesca) porazil Rimanov
  - 148 BC – porazený Q. Caecilliom Metellom

Sýria

- 191 BC – Antiochus – snaha o dobytie Thesálie, nepodarilo sa mu
- 190 BC – bitka pri Magnesii – Antiochus porazený, územie rozdelené Rhodu a Pergamonskému kráľovstvu

Achájska liga

- 146 BC – porazený Korint
- provincia Achája – Grécko + Macedónia

3. Púnska vojna (149 – 146 BC)

- Kartágo prosilo o pomoc proti Numídi
- Cato Starší – vyslaný zhodnotiť situáciu
- Kartágo porazené a zrovnané so zemou
- provincia Africa, hl. mesto Utica

Pergamon

- 133 BC – Attalus III. zomiera – daroval kráľovstvo Rímu
- 133 BC – bratia Gracchovci - reformy

Písomné pramene – antické

5. - 3. stor. BC – vytváranie koiné – vytváranie rímskeho umenia

- a) Ikonické sochy stále viac sa podobajúce jednotlivcom
  - b) Triumfálne maľby – od všeobecných obrazov ku zachyteniu konkrétnych udalostí
  - c) Zač. 2. stor. BC – prve *fornices* – predchodcovia triumfálnych oblúkov, pozdĺž ciest, kadiaľ prechádzalo triumfálne vojsko, slúžili k vystaveniu sôch z koristi
    - I 196 BC – L. Stertinius – 2 oblúky – Forum Boarium, Circus Maximus
    - II 196 BC – Scipio Africicanus st. – Clivus Capitolinus – 7 pozlátených sôch, 2 kone
    - III 121 BC – Fabius Maximus – Via sacra – Fornix fabianus
  - d) Stípy – 434 BC L. Minutius, Meniov stíp – Forum Romanum, Circus Maximus – podľa Plínia špecifické – smerovanie pohľadu do výšky
  - e) Verejné stavby – s menami sponzorov, nie architektov
- rozsiahla škála komemoratívnych pamätníkov – vyjadruje rímsku mentalitu – snaha zvečniť pamiatku na nejakú významnú udalosť
- jasná línia medzi ranou a vrcholnou republikou – 212 BC – porazenie Syrakúz (1x v triumfe nesené grécke umenie a architektúra)

- 260 BC – socha Gaia Duilia, 1. *columna rostrata* – víťazstvo v námornej bitke pri Mylae
- 241 BC – Caecillius Metellus – socha – zachránil palladium z Vestinho chrámu
- 230 BC – *honorata mensura – statue tripedaneae*
- 218 BC – bronzová socha – Juno Matrona
- 216 BC – Marcus Ancius – 3 sochy (1 vlastná)
- 208 BC – Cererin chrám – bronzové sochy – z pokút
- 180 BC – bronzové pozlátené sochy – Apolón, Aesculapus, Salus
-
- 158 BC – P.C. Scipio a M. Popilous – konzulovia – nechali odstrániť čestné sochy z Ríma (všetky, ktoré neboli oficiálne zasvätené štátom)

Pamätník Aemilia Paulla v Delfách

- 168 BC
- transmisia gréckeho umenia do rímskeho sveta
- v Apolónovej svätyni v Delfách
- použitý nedokončený pamätník, ktorý začal stavať porazený macedónsky kráľ Perseus
- pamätník – 9 m vysoký, obdĺžnikový pôdorys, báza s dedikačným nápisom, reliéf pod vrcholom, socha Aemilia Paulla na vzpierajúcom sa koni
- reliéf – výjavy z bitky o Pydnu – dve armády (pešiaci a jazdci) bojujúce na hladkom pozadí
- dva najdôležitejšie elementy rímskeho umenia – historický reliéf a portrét

Reliéfy z Piazza della Consolazione

- pri Kapitole, 1938
- 2./1. stor. BC
- 4 fragmenty
- možno pochádzajú z vlysu z pamätníka pripomínajúceho pamätník Aemilia Paulla
- fragment B: 2 statické Viktórie, štít s orlom nesúcim blesk, drapéria, kandelábre
- fragment A: predmety izolované, rozložené na prázdnom pozadí, štít s Romou, tropea, pancier s gorgoneom, Viktórie na ramenách

- Fragment C – dekorované náholenice, pancier, okrúhly štít s Dioskúrom korunovaným hviezdou
- Fragment D – obdĺžnikový štít s dvojhlavým drakom
- nájdené dedikačné nápisy
- teória: Sullov pamätník po víťazstve nad Mithriadom
- neoattický štýl
- obrazy neskôr používané v cisárskom umení – cisárska propaganda

Terakotový štít z Via S. Gregorio

- figurálne štíty – v Ríme až v období republiky (Gréci a Etruskovia poznali)
- Caelius, 1878
- Mars, Venuša, Viktória – väčší
- 3 victimarii, 1 osoba v tóge, zvieratá (suovetaurilia)
- neoklasický štýl – 2. pol. 2. stor. BC (možno patril k chrámu Marta, dostavaný v 132 BC pri cirku Flaminiu)

Oltár Domitia Ahenobarba

- parížsko-mníchovské reliéfy
- kon. 2. stor. – zač. 1. stor. BC
- súčasťou komemoratívneho pamätníka
- blízko chrámu Marta a Neptúna v Ríme

1. Mníchov

- morský thiasos
- grécky mramor
- svadba Neptúna a Amfitrite
- helenistický štýl
- teória: prinesené niektorým triumfátorom

2. Louvre

- Iný mramor, rímsky vkus
- Mars – najväčšia postava
- census, obetovanie, odchod do armády
- nie je dôležitý pôvodca pamiatky, ale koexistencia dvoch odlišných štýlov na jednom pamätníku
- počiatok rímskeho umenia

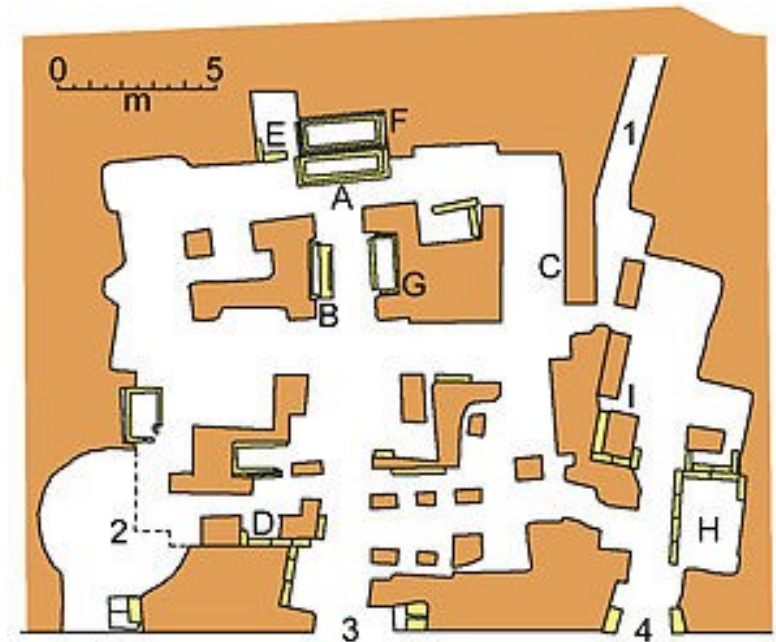

Súkromné náhrobky

- významní magistráti a vojvodcovia
- s výpravnými epitafmi

Hrobka Scipionov

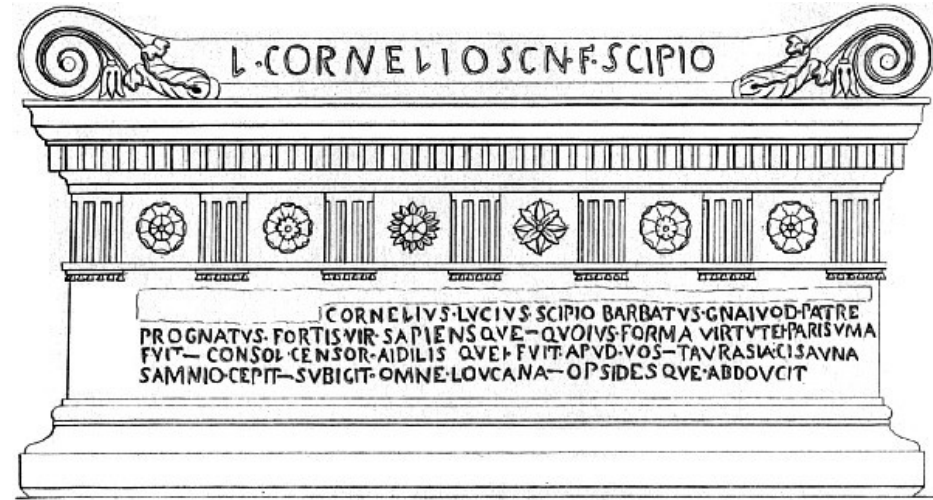
- zač. 3. stor. BC – 1. stor. AD, hrobka na via Appia
- 4. stor. AD - opustená

Sarkofág Scipia Barbata

- zomrel 280 BC,
- sarkofág datovaný do 200 BC (členovia rodiny renovovali hrobku)
- miestny tuf, produkt rímskej dielne
- pred vznikom portrétu – nápis, ktorý popisuje činy a hlavné charakteristiky pochovanej osoby
- gr. architektonické črty – triglyfy a metópy, zuborez nad vlysom, volutové špirály, akanthus
- vrchnák – letus – etruská reminiscencia

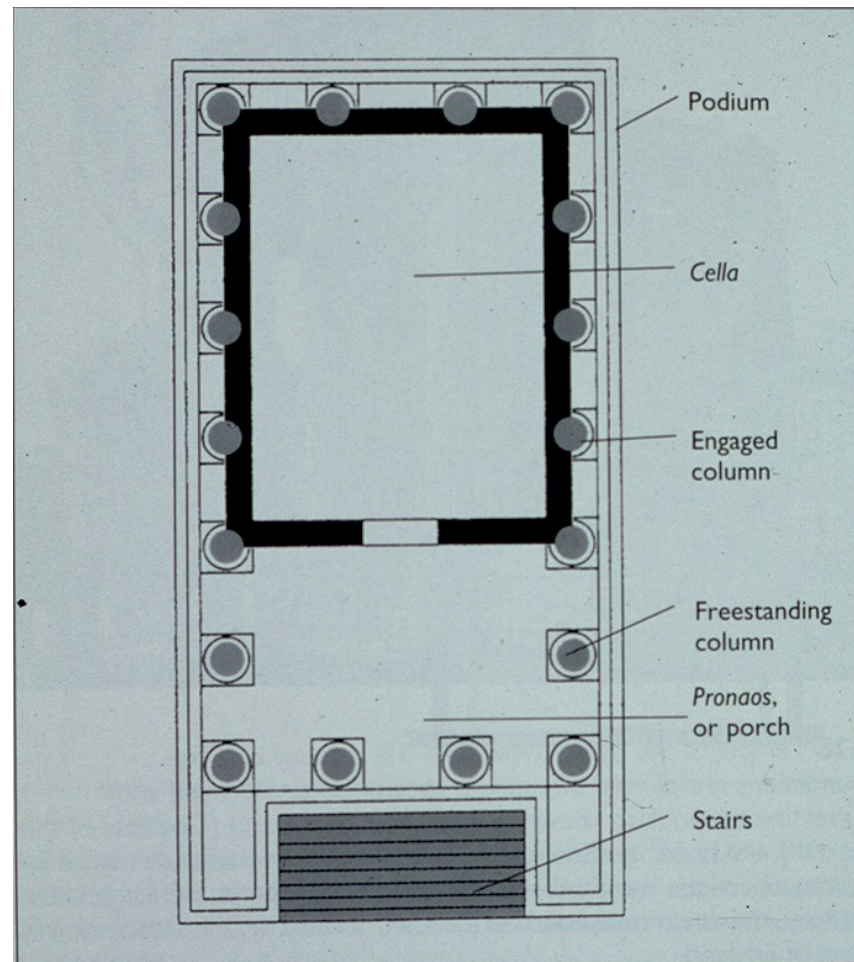

Architektúra

- na zač. vrcholnej republiky – ovplyvnená Helenizmom
- helenistické elementy vkladané do italických foriem
- gr. štýl neprebraný úplne, zachovanie etrusko-italického chrámu
- 2. stor. BC – chrám Portuna a chrám Herkula

Chrám Portuna

- zač. 2. stor. BC
- medzi Tiberom a Forom Boariom
- striktne frontálny
- gr. prvky: iónske stĺpy, polostĺpy okolo stavby
- pseudodipterálny, tetrastylový
- známky mnohých rekonštrukcií

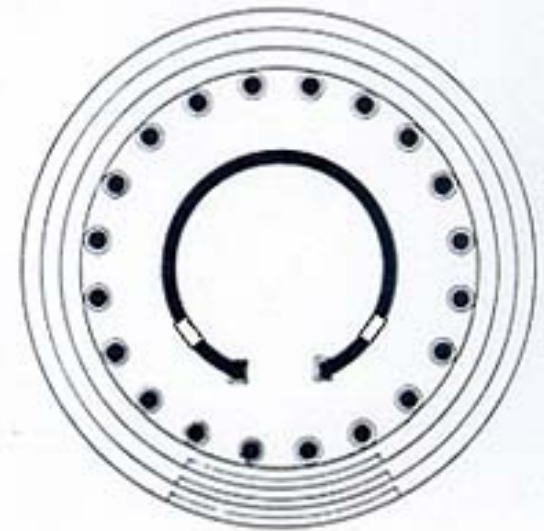
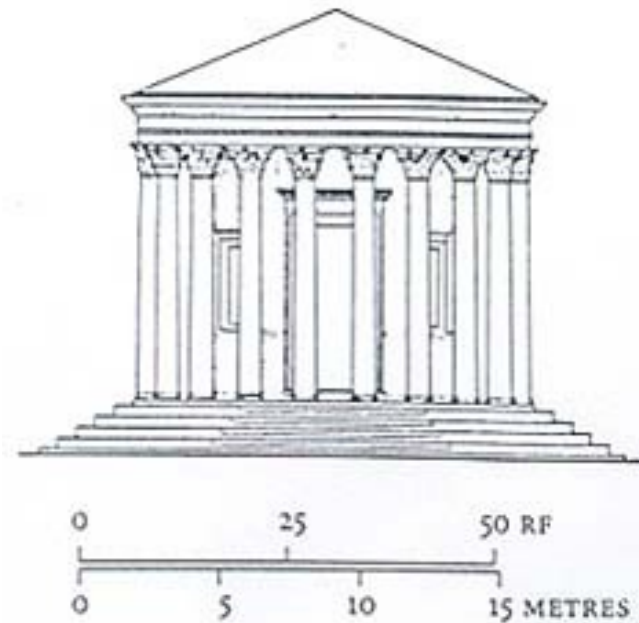

Herkulov chrám

- kon. 2. stor. BC, grécky pentelický mramor
- architekt: Hermodorus zo Salamíny (?)
- založený obchodníkom M. Octaviom Herrenom
- kruhový, peripterálny, 20 korintských stĺpov
- narúša frontalitu – schody zo všetkých strán
- mramorová celá, vchod na východ
- kompletne zrekonštruovaný za vlády Tibéria (9 stĺpov a 11 hlavíc bolo nahradených novými z mramoru z Luny)
- báza sochy s nápisom – Hercules Olivarius, sochár Scopas Minor

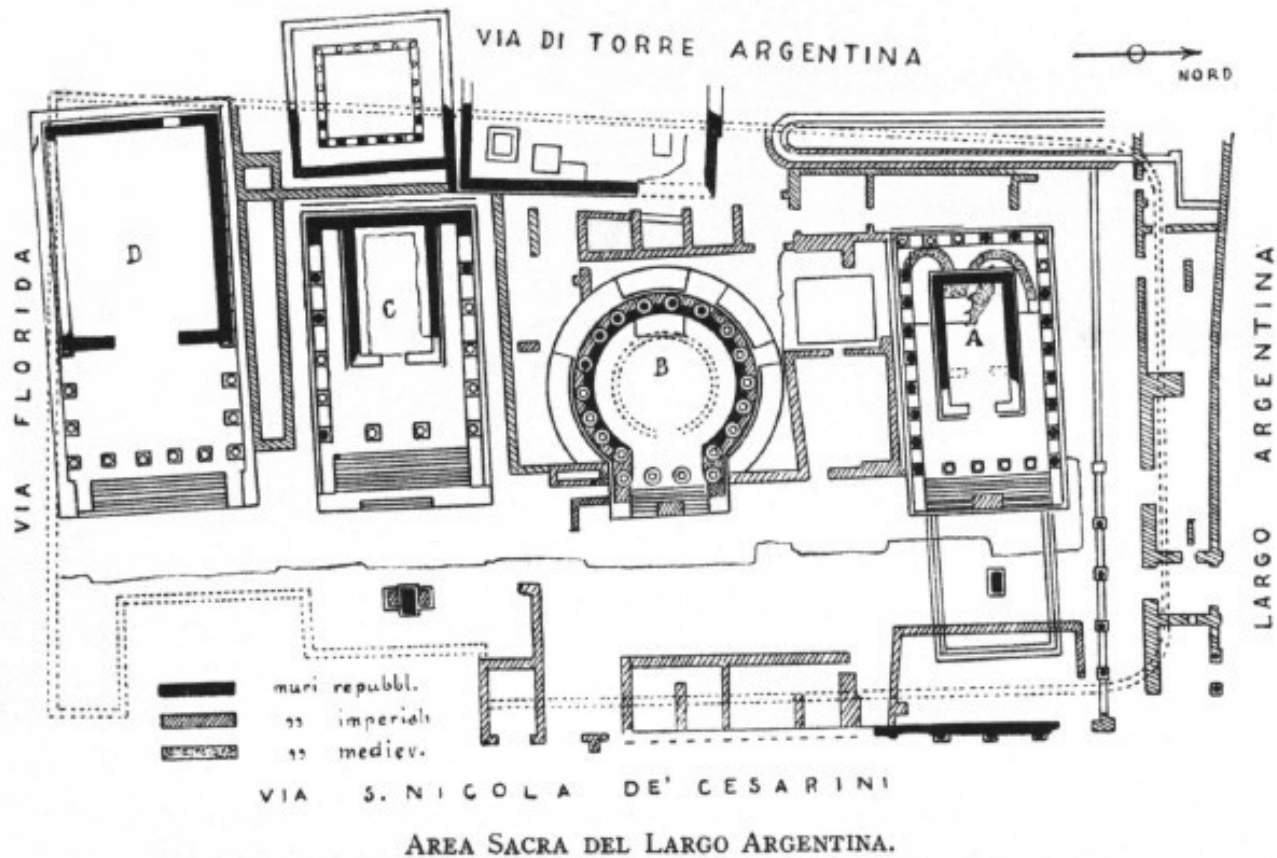

▲ Fig. 120. Round Temple by the Tiber
(Top) Reconstructed elevation
(Bottom) Reconstructed plan

Largo Argentina

- Martovo pole
- 4 chrámy, objavené 1927 (2 z nich známe už predtým)
- 3. – 2. stor. BC, prestavané v priebehu principátu
- označené sprava doľava A – D
- vznikali postupne, bez predchádzajúceho plánovania, bez symetrie
- 107 BC – priestor vyrovnaný portikom helenistického typu, neskôr pripojený portikus Pompejovho divadla

Chrám A

-241 – 220 BC

- zasvätený Junone a Dioskúrom

- prestavaný na peripteros po pol. 1. stor. BC

Chrám B

- kruhový, korintský
- asi 101 BC
- najviac súvisí s gréckymi vzormi
- vo vnútri kolosálna, akrolitická socha (hlava a pravá paža v Kapitolských múzeách)

Chrám C

- najstarší – fragmenty terakotovej výzdoby a niekoľko nápisov – dátácia: kon. 4./zač. 3. stor. BC
- pôvodne s vonkajšou terakotovou výzdobou
- peripteros sine postico
- archaické anty
- vysoké tufové pódium
- tehlová cela a mozaiková podlaha (Domitiánova rekonštrukcia)

Chrám D

- největší, najst. fáza - zač. 2. stor. BC
- zasvětený Lares permarini
- hlboká predsieň, korintské stĺpy, travertínové schodisko, pódium

Keramika

- zač. 2. pol. 3. stor. BC – Vernice nera – Campana
- indikátor romanizácie – signalizuje obchodné cesty, narastá homogenita v kultúre
- skupiny: Campana A – červená hlina, Kampánia
  - Campana B – béžová hlina, modrastý nadych listru, Etrúria
  - Campana C – šedá hlina, Sicília, export až do Španielska, sev. pobrežie

Afriky

- Campana D – lokálna produkcia na severe, Ligúria
- vrámci skupín A – C – množstvo lokálnych produkcií: Arezzo, Voltera
- typológia: Morel, napr. 2783a1a – 2000 kategória plytkých nádob bez rúčok, 700 dovnútra zatiahnutý okraj, atd...
- Ischia – obchodná stanica – export do východného a severného Stredomoria
- známky na dne nádob

3 fázy:

- a) Antica (200 – 190 BC) – originálne (kreatívne) formy, napr. tanierne na ryby
- b) Media (190 – 100 BC) – formy už nie tak originálne, obyčajné tvary: šálky, patery
  - typická výzdoba: 4 palmy, centrálna rozeta
- c) Tarda (100 – 50 BC) – jednoduché tvary, malá rôznorodosť
  - málo výzdoby alebo úplne chýba

Grécki umelci v Ríme

- obdobie po dobytí Syrakúz 212 BC – *primum initium mirandi Graecarum artium opera* (Livius)
- gr. umenie v malom množstve prenikalo už predtým
napr.: 275 BC – triumf – umelecké diela z Tarentu
216 BC – Syrakúzy venovali pozlátenú sochu Niké
- od kon. 3. stor. – Rimania sa vo väčšej miere stretávajú s gréckym umením
- gr. umenie prinášalo estetické hodnoty ako protiklad ku pamiatkam tvoreným pre zapamätanie si skutku alebo osobnosti
- estetika však vnímaná až v Sullovej dobe
- Rimania brali len to, čo ich oslovilo – sekundárny význam: doklady víťazstiev, hrdinských činov alebo skutkov
- umenie vrcholnej republiky – interakcia medzi centrami a perifériou
- grécky prístup ku koristeniu – kultúrny čin, šírenie estetiky

Antické pramene

212 – 186 BC – príliv koristi sa zintenzívňuje

209 BC – vyplienenie Tarenta, Lysippov Herakles, striebro, pyxidy v Alexandrii

200 BC – v Ríme aktívny gr. umelec Theodotos

198 BC – porážka Eretrie – 1x nesené v triumfe mramorové sochy

190 BC – L. Cornelius Scipio – Malá Ázia – 134 sôch

186 BC – pojem „luxuria graeca“ – zmena životného štýlu, záujem o vzácny mobiliár

181 BC - vytvorená 1. pozlátená socha bohyne Romy

179 BC – Timarchides vytvoril sochu Juno do Metellovho portika

167 BC – dobytie Macedónie – Q. Caecilius Metellus – Lysipove jazdecké sochy

146 BC – Scipio Aemilianus – porážka Kartága, *picturae triumphales* – maľby

zachycujúce dôležité momenty z bitiek

-korisť bola taká veľká, že bola sčasti prenechaná aj ostatným mestám

133 BC – množstvo diel získaných po pričlenení Pergamonského kráľovstva

Zberateľstvo, patronát, zručnosť

Dva pohľady

- Cato st. – grécke umenie bolo odporné, zdroj dekadencie, korupcia do sveta poddaných
- druhá skupina – okúzlení, oslobodzujúca sila, možnosť uniknúť zo sveta
- od 2. stor. BC – jasné, že prevládne druhá skupina

Scipionov krúžok – bez formálnej organizácie

vzdelaní, kozmopolitní Rimania

Scipio Aemilianus (syn Aemilia Paulla) – filhelénska výchova
(sochárstvo, maľba...), priateľ Polybia a filozofa Panairia,
rabovanie sa pod jeho vplyvom zmenilo na zberateľstvo

Cicero – zberateľ

T. Pomponius Atticus pre neho zbieral diela v Aténach

150 BC - narastá záujem o diela klasického Grécka, vzniká nový štýl – **neoklasicizmus**

- najväčší záujem je o gr. filozofov z minulosti: Euripides, Sokrates, Plato, Demosthenes
- umelci – kopírovali alebo tvorili diela v neoklasickom štýle

- pre Rimanov vytvárané kópie celých sôch, ale aj ich častí
- sadrové odliatky originálov (Baiae – nález odliatkov dôležitých častí sôch, Lukianos – socha Herma zničená častým odlievaním)
- grécke formy používané na zobrazenie rímskych námetov
- formulovanie a hľadanie výrazu
- Rimania mali typické požiadavky: bitky, víťazstvá, udalosti, prezentácia Ríma

- Významní a bohatí Rímania sa najprv stávali zákazníkmi gr. umelcov

Délos

Sochy:

Gaius Ophelius – sochári Dionýsius,
Tymarchides

Pseudoatlét – napodobňovanie Doryfora +
portrét staršieho Rimana

Helenistickí umelci v Ríme

180 BC – L. Scipio zostavil skupinu gréckych umelcov a priviedol ich do Ríma
-v nasledujúcej dekáde prichádzalo do Ríma stále viac Grékov:

- a) Metrodoros
- b) Timarchides a jeho synovia Dionysios a Polykles
- c) Arkesilaos
- d) Pasiteles

Apeninský polostrov

- v Kampánii, blízko Neapola, vzniká nová skupina umelcov – Atticisti
- nadväzujú na klasickú tvorbu
- ich potomkovia sa už narodili na území Ríma
- klasicizujúcu orientáciu posilňujú stále prichádzajúci umelci
- nie je to len bezduché kopírovanie – zmena vkusu Rimanov
- počiatkové kopírovanie viedlo ku kreativite – nové kompozície, kombinácie, ktoré zahrňovali umelecké charakteristiky niekoľkých období

Pasitelova škola

Pasiteles (106 – 48 BC)

- kampánsky Grék, život popisuje Cicero a Plínius
- súčasník Pompeja a Varra
- chryselefantínová socha Jupitera pre chrám v Metellovom portiku
- bronz a mramor
- pre každú sochu mal najprv plastický model
- snaha o detailné skúmanie pohybu
- niekoľkozvážkové dielo, kde popisuje sochy a proces tvorby
- žiadna socha sa nezachovala, iba diela podpísané jeho žiakmi

Stefanos (2. pol. 1. stor. BC)

Atlét Albani

- 50 BC
- podpis na kmeni stromu
- Prísny štýl – rane klasické obdobie, ale socha nie je kópia žiadneho známeho typu
- kánon pre Pasitelovu školu – samostatne stojaca alebo v skupine s inými
- množstvo kópií

Arkesilaos

- asi z južného Talianska
- socha Venus Genetrix pre Cézarovo fórum, nedokončená
- postfeidiiovský klasicizmus
- témy: božstvá, hel. žart, erotická tematika (skupina Erotov hrajúca sa s levicou, Kentaurovia unášajúci nymfy)

G. Avianius Evander

Diana v chráme Apolóna Palatinského

- Ciceronov dodávateľ
- do Ríma ako vojnový zajatec

Apollonios Nestoros

Torzo Belvedere

Sediaci bronzový boxer (?)

Helenistický vládca – obraz heroizovaného
rím. vojvodcu, hel. inšpirácia

Antiochos

- autor sôch božstiev

Aténa Ludovisi

Jupiter

Okeanos

Kleomenes

Pollionova Thespid'anka

Venuša Medici

Marcellus v Louvri

Ifigéniina obeť

- atticista, asi viac osôb (veľká
rodina)

Coponius

- 14 sôch Nationes v Pompejovom portiku – personifikácie národov s typickými atribútmi a ikonografiou
- hel. tradícia + záľuba v exotike
- Pompejovo divadlo – fragmentárne plastiky: Múzy – typovo a štýlovo nadväzujú na gr. predlohy

C. Vibius Rufus

Karyatida na Augustovom fóre

Menealos

Skupina Ludovisi

- objímající sa mladík (telo a hlava helenistické) a žena (neskoré 4. stor. BC)
- posl. štvrtina 1. stor. BC
- matka so synom (ale nepotvrdzujú to špecifické portrétne črty)

S. Ildefonso

Dvaja mladí muži (25 BC)

Napravo: Polykleitov atlét, pol. 5. stor. BC a hlava Doryfora

Naľavo: Apolón Sauroktonos (Praxiteles), hlava Antinoa (pridané v období vlády Hadriána)

-mladík napravo zapaľuje oltár – funerálny význam (karyatida??)

- Castor a Polux (?)

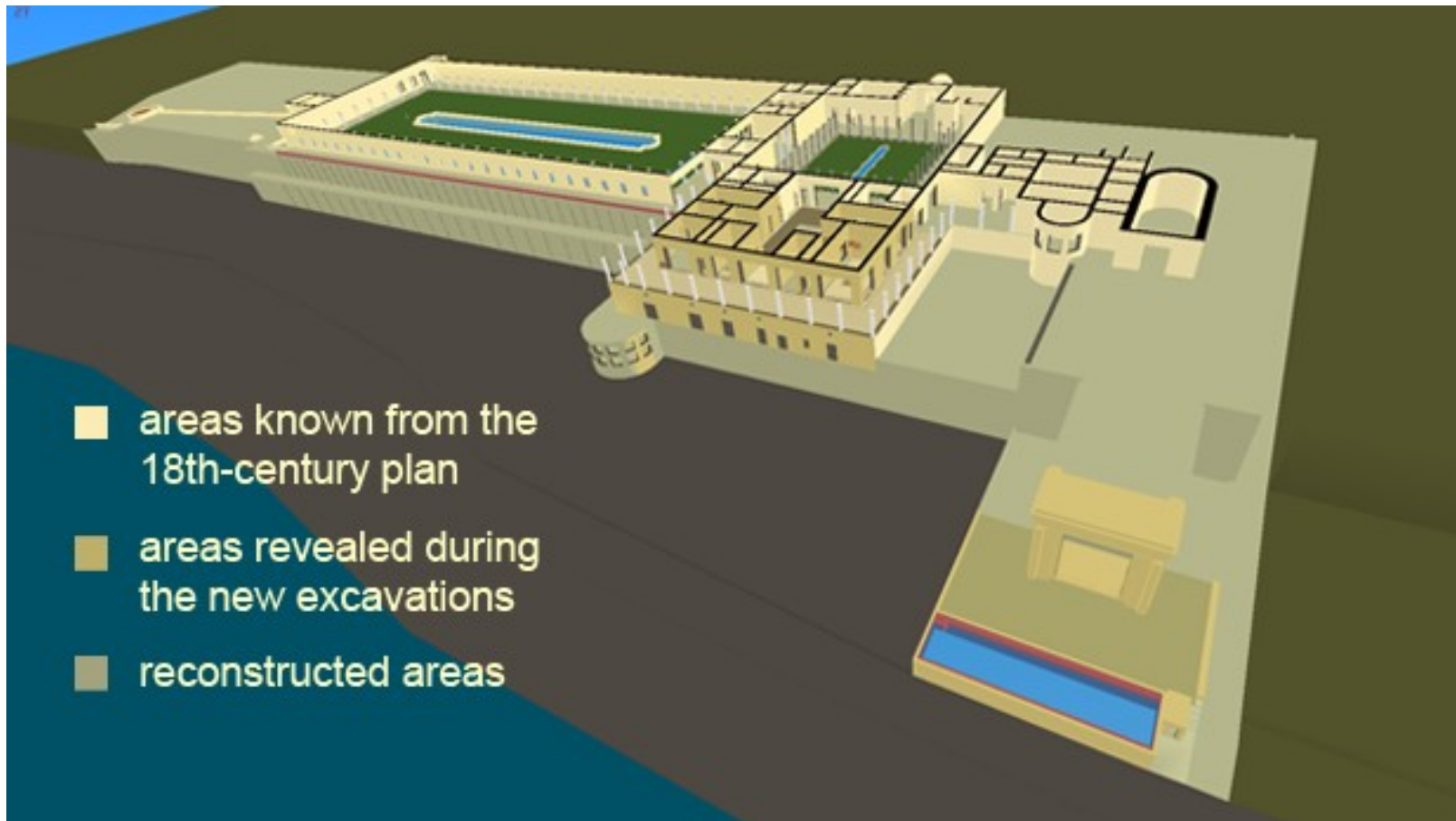
Orestes a Electra, Pozzuoli, 50 – 25 BC

- nie je prisúdené konkrétnemu autorovi
- atléta objíma ženská postava
- drapéria a póza – Venus Genetrix (tvár a telo – mužské črty)
- prísny štýl, ale v skupine kombinácia prvkov
- určite to nie je portrét – chýbajú portrétne črty
- asi skupina, ktorá bola u Rimanov obľúbená

Villa dei Papyri v Herculaneu

- majiteľ: L. Calpurnius Piso Caesonius, Ciceronov nepriateľ
- Pisonovia – jedna z najväčších aristokratických rodín v Ríme
- viac ako 80 sôch

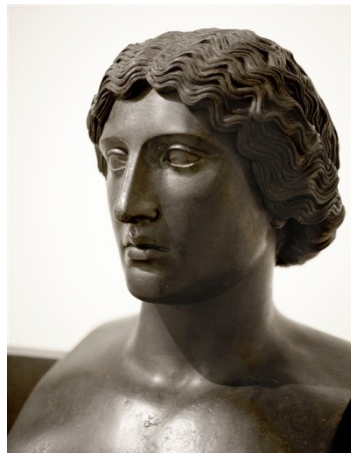

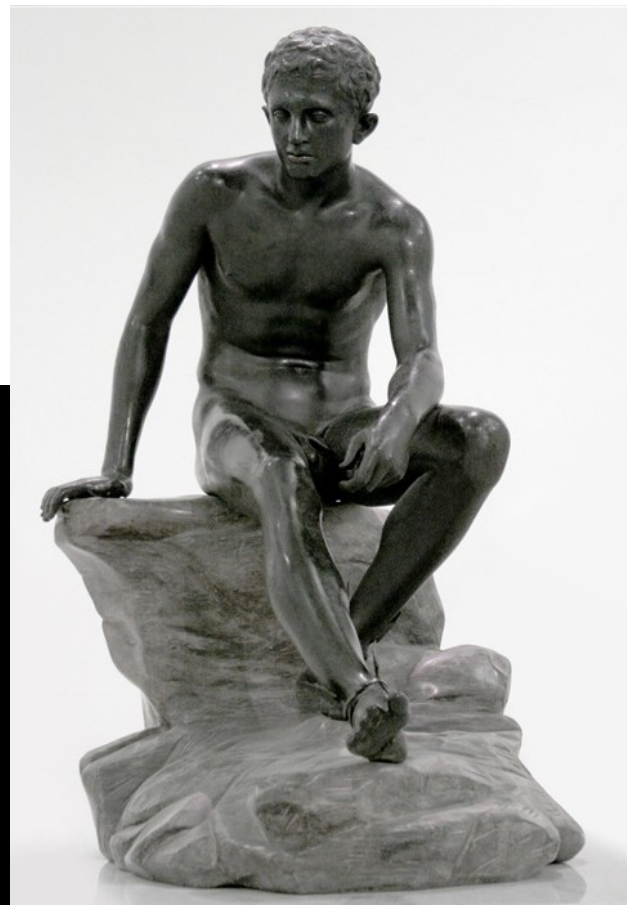

- dominovali diela klasického Grécka:

- a) Broznová busta Doryfora
- b) Kópia klasického typu Amazonky
- c) Praxitelova Artemis
- d) Busta Praxitelovho Dionýza
- e) Thespis

- portréty:

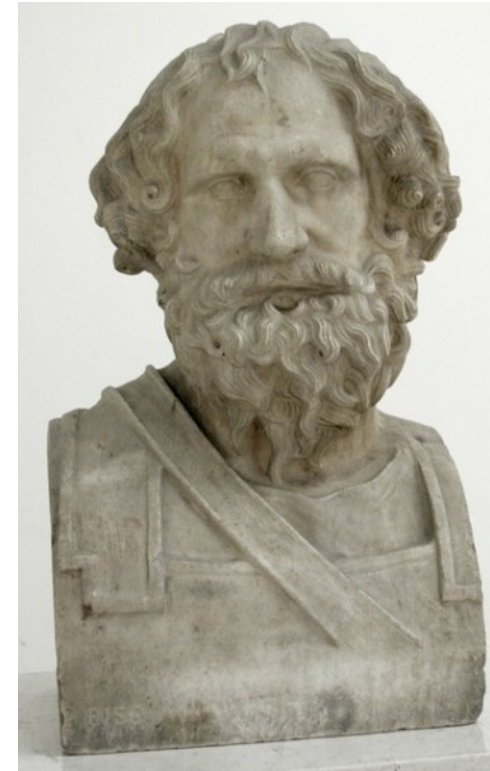
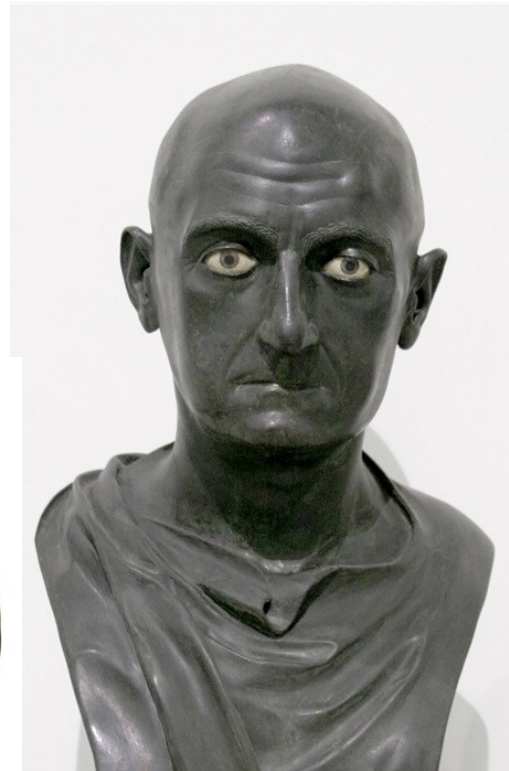
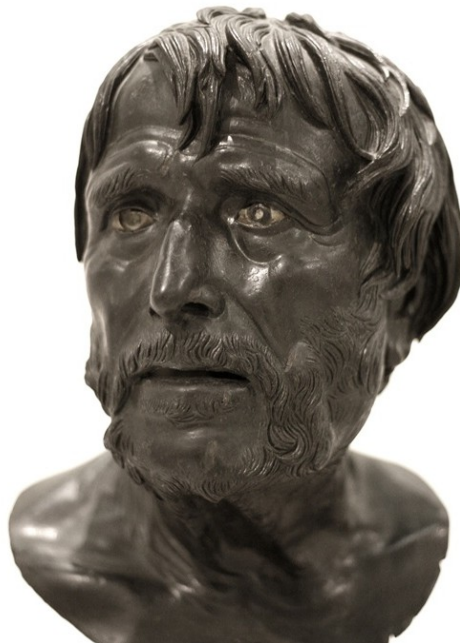
a) helenistické postavy: Ptolemaios Philetairis, Demetrios Polyorcetes

b) filozofovia: Zeno, Epikuros

c) autori literárnych diel: Homér, Pseudo-Seneca/Aristofanes

d) významné osobnosti republiky: Scipio Africanus

e) Archidamus III, Sparta

- helenistické originály:

a) Spiaci faun

b) Pan a koza

